

Finansal Gelişme, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği

Musa ATGÜR*

Alınış Tarihi: 23 Kasım 2018

Kabul Tarihi: 08 Mart 2019

Öz: Bu çalışmada, Türkiye'de finansal gelişme ve ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin 2004-2017 dönemi için incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın ekonometrik uygulaması için; finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak Kredi/GSYİH, M2/GSYİH değişkenleri belirlenmiş, ticari açıklık düzeyi göstergesi olarak İhracat/GSYİH, İthalat/GSYİH değişkenleri belirlenmiştir. Gregory-Hansen Eşbütünleşme test sonuçları, finansal gelişme ve ticari açıklık düzeyleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığına işaret etmiştir. Çalışmada uygulanan diğer bir ekonometrik yöntem, Toda-Yamamoto Nedensellik Test sonuçlarına göre, ticari açıklık düzeyi göstergesi olarak belirlenen İthalat/GSYİH değişkeninden ekonomik büyüme değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de 2004-2017 döneminde, ticari açıklık düzeyi ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin varlığına işaret etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Ticari açıklık, Ekonomik Büyüme

Financial Development, Trade Openness and Economic Growth Relationship: The Case of Turkey

Abstract: This paper aims to examine relationship between financial development, economic growth and trade openness in Turkey for the period 2004-2017. The variables were determined Credit/GDP, M2/GDP as financial development level indicators, the variables were determined Export/GDP, Import/GDP as trade openness level indicators for the econometric application of the paper. Gregory-Hansen Cointegration test results indicate that there is not a long-run relationship between financial development and trade openness levels and economic growth. Another econometric method applied in the paper is based on Toda-Yamamoto Causality Test results, it was determined that there is a causality relationship from Import/GDP variables to economic growth variable which is an trade openness indicators. When the findings are evaluated in general, it is revealed that there is a relationship between trade openness and economic growth in Turkey for the period 2004-2017.

Keywords: Financial Development, Trade Openness, Economic Growth

I. Giriş

Dünya ekonomisinde, seksenli yıllardan itibaren ticari serbestleşme eğilimleri hızlanmış, doksanlı yıllardan itibaren de ticari serbestleşmenin yanısıra, finansal serbestleşme eğilimleri hız kazanmıştır. Doksanlı yıllara gelindiğinde sermaye akımları, bir ülkenin finans piyasalarından, başka bir ülkenin finans piyasalarına hızlı bir biçimde transfer edilebilir hale gelmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü

Ülkeler arasındaki sermaye akımlarındaki mobilitenin giderek hızlanması ile birlikte tasarrufların bir ülkeden başka bir ülkeye hareketliliği de artmış, yüksek getiri elde etmek isteyen tasarruf sahipleri, farklı ülke ya da ülkelere hızlı bir biçimde fon transferlerini gerçekleştirebilmektedir. Sermaye hareketlerinde yaşanan bu gelişmeler bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede zaman zaman sermaye hareketlerinin giriş ve çıkış yaptığı ülkenin sermaye piyasalarında ve finansal göstergelerinde olumsuz etkilerin meydana gelmesi, sermaye akımlarının ülkelere girişinde ve ülkelerden çıkışında bazı sınırlamaların getirilmesine dönük tartışmaları da gündeme getirmiştir.

Öte yandan dışa açıklığın önemli bir boyutunu teşkil eden ticari açıklık kavramı, mal ve hizmet akımlarına konulan sınırlamaların kaldırılarak uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine dönük dış ticaret politikalarını ifade etmektedir.

Seksenli ve doksanlı yıllarla birlikte, dünya ekonomisinde ve Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin dış ticaretini de etkilemiştir. Bu kapsamda 1980 yılı sonrasında Türkiye'de, ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçilmesi, faiz ve döviz işlemlerinin serbestleştirilmesine dönük kararların uygulanması, ticari ve finansal açıklık olgusunun temelini oluşturmak açısından önem arz etmiştir. Doksanlı yıllarda, Türkiye ekonomisi önemli bir ekonomik ve siyasal istikrarsızlık döneminden geçmiş, 1994 yılında önemli bir kriz yaşamıştır. Ülke içinde yaşanan bu gelişmelerin yanısıra, 1994 yılında Latin Amerika ülkelerinde, 1997 yılında Asya ülkelerinde ve 1998 Rusya'da olmak üzere meydana gelen finansal krizler, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmelere ilâve olarak Türkiye'de, Kasım 2000 ve Şubat 2001 döneminde yaşanan finansal krizler sonrasında, finans piyasaları açısından ve para politikaları açısından önemli yapısal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu düzenlemeler sonrasında Türkiye ekonomisi, küresel finans sistemine ve küresel ticari sisteme uyum sağlama yönünde önemli bir ilerleme sağlamıştır.

Finansal serbestleşmenin teorik temelleri, McKinnon (1973) ve Shaw (1973)'ün önerdiği McKinnon-Shaw hipotezine dayanmaktadır. McKinnon-Shaw hipotezine göre, finansal serbestleşmenin sağlandığı gelişmekte olan ülkelerde finansal araçlarda çeşitliliğin artması, ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkiler meydana getirdiği ifade edilmektedir.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin teorik boyutları üzerinde farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu teorik yaklaşımlar, arz öncüllü hipotez, talep izleyici hipotez, karşılıklı etkileşim yaklaşımı ve etkileşimin bulunmadığını iddia eden etki yok yaklaşımıdır. Arz öncüllü hipoteze göre, finansal gelişme ekonomik büyümeyi etkilemekte ve ekonomik büyümenin nedeni olmaktadır (Banerjee ve Ghosh, 1998: 1). Talep izleyici hipotez, ekonomik büyümenin finansal kalkınmaya yol açtığını ileri sürmektedir. Reel ekonominin gelişmesi ile birlikte, finansal hizmetlere olan talep de artmaktadır.

Finansal hizmetlere olan talep artışı, yeni finansal kurumların ve piyasaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Acaravci vd., 2009: 12). Karşılıklı etkileşim yaklaşımına göre, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir ilişkinin varlığına işaret edilmektedir. Etki yok yaklaşımına göre ise, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır (Manga vd., 2016: 814).

Öte yandan, ülkelerin finansal gelişme ve ticari açıklık düzeylerini belirlemeye yönelik farklı ölçütler geliştirilmiştir. Bir ülke ekonomisinin, finansal yönden gelişme düzeyini belirleyen ve yaygın olarak kullanılan farklı göstergeler bulunmaktadır. Bu çalışmanın literatür kısmında incelenen çalışmalarda da ifade edildiği gibi bu ölçütler, özel sektör kredi hacmi, bankacılık sistemi mevduatları, parasal büyüklükler ve hisse senedi piyasası işlem hacmi gibi değişkenler, GSYİH'ya oranlanarak finansal gelişmenin birer göstergesi olarak kullanılmaktadır (Lynch, 1996: 7). Öte yandan, bir ülke ekonomisinin ticari açıklık düzeyini ölçmeye dönük ve yaygın olarak kullanılan ölçütler genel olarak, ihracat ve ithalatın GSYİH'ya oranı, ihracat eğilimi, ihracat etki oranı ve kişi başına ticaret değişkenleri, ticari açıklık düzeyinin birer göstergesi olarak kullanılmaktadır (OECD, 2005: 6).

Finansal gelişme düzeyi ve ticari açıklık düzeyi ile ilgili göstergelerdeki artış ve azalış yönündeki gelişmeler, ülke ekonomilerini farklı yönlerden etkileyebilmekte, aynı zamanda ülke ekonomisinin küresel finans sistemine ve küresel ticari sisteme ne ölçüde uyum sağlayabildiğini göstermektedir.

Türkiye'de, 2004-2017 döneminde finansal gelişme ve ticari açıklık düzeyi ile ekonomik büyüme ilişkisinin incelendiği bu çalışma, Türkiye üzerine yapılmış önceki çalışmalardan farklı olarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasındaki dönem için ekonometrik uygulamanın yapılmış olunması yönünden literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle, finansal gelişme ve ticari açıklık üzerine kuramsal değerlendirmeler yapılarak literatürdeki çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, birim kök testleri, eşbütünleşme ve nedensellik test yöntemleri kullanılarak Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama yapılmış ve uygulama sonuçları değerlendirilmiştir.

II. Literatür

Bu kısımda, finansal gelişme ve ticari açıklık ile ekonomik büyüme ilişkisinin araştırıldığı literatürdeki çalışmalar incelenmiştir. Söz konusu çalışmalardan Al-Zubi vd. (2006), MENA ülkelerinde 1970-2001 döneminde finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. çalışmada ekonometrik yöntem olarak panel veri analizi, en küçük kareler ve sabit etki modeli yöntemleri kullanılmıştır. Ekonometrik model için; kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyüme oranı, finansal gelişme düzeyini temsil eden, likit yükümlülükler, ticari bankalara verilen krediler, özel sektöre tahsis edilen kredinin toplam iç krediye oranı, M1 ve M2 parasal büyüklükler ve kredi

büyüklüğü değişkenleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, MENA ülkelerinde finansal gelişmenin büyüme üzerinde etkili olmadığını göstermiştir.

Khan ve Qayyum (2006), Pakistan ekonomisinde 1961-2005 dönemi için ticari ve finansal liberalizasyonun ekonomik büyüme üzerinde etkilerini incelemiştir. ARDL modelinin uygulandığı çalışmada ekonometrik modelleme için; reel GSYİH, finansal sektör gelişme endeksi, tüketici fiyat endeksi, ihracat, ithalat ve mevduat faiz oranı değişkenleri belirlenmiştir. Çalışma sonuçları, Pakistan ekonomisinde sözkonusu dönemde ticari ve finansal serbestleşmenin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermiştir.

Yucel (2009), Türkiye’de 1989-2007 döneminde finansal gelişme ve ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak M2Y/GSYİH değişkeni belirlenmiş, ticari açıklık düzeyi göstergesi olarak ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranı belirlenmiştir. Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada elde edilen bulgular, finansal gelişme ve ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğuna işaret etmiştir.

Altıntaş ve Ayrıçay (2010), Türkiye’de reel büyüme, finansal gelişme, dışa açıklık ve reel faiz oranı arasındaki ilişkileri 1987-2007 dönemi için incelemiştir. Finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak; bankacılık sisteminin özel sektöre kullandığı krediler toplamı/GDP, İMKB toplam işlem hacmi/GDP, Bankacılık sistemi toplam mevduatı/GDP ve geniş tanımlı parasal büyüklük (M2)/GDP oran değişkenleri tercih edilmiştir. Sınır testi yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, reel büyüme, finansal gelişme, dışa açıklık ve reel faiz arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Kıran ve Güriş (2011), Türkiye’de ticari dışa açıklık, finansal dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri 1992-2006 dönemi için incelemiştir. Sınır testi ve Toda-Yamamoto nedensellik test yöntemlerinin uygulandığı çalışmada ekonometrik modelleme için; ticari açıklık oranı, finansal açıklık oranı ve GSMH büyüme oranı değişkenleri belirlenmiştir. Çalışmada; ticari açıklık oranı: (ihracat + ithalat)/GSMH).100 ve finansal açıklık oranı: (Gayri safi özel sermaye girişi + Gayri safi özel sermaye çıkışı)/GSMH).100 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de 1992-2006 döneminde ticari dışa açıklık, finansal dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Nwosa vd. (2011), Nijerya ekonomisinde 1970-2009 döneminde finansal gelişme ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini hata düzeltme modeli (VECM) yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın VECM modellemesi için; mevduatlar/GSYİH, krediler/GSYİH, krediler/Mevduat oranları, doğrudan yabancı yatırımlar ve reel GSYİH değişkenleri belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Nijerya ekonomisinde incelenen dönem için finansal gelişmenin ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Ozcan ve Ari (2011), Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri 1998-2009 dönemi için incelemiştir. Vektör otoregresif (VAR) modeli yönteminin uygulandığı çalışmada, ekonometrik modelin kurulmasında reel GSYİH ve finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak mevduat toplamı, özel sektöre verilen kredi hacmi değişkenleri belirlenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Kenani ve Fujio (2012), Malavi'de 1970-2009 döneminde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkilerini incelemiştir. Çalışmada finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak $m2/GSYİH$, banka mevduatı yükümlülükleri/GSYİH, özel sektör kredileri/GSYİH, ekonomik büyüme için kişi başına reel GSYİH değişkenleri belirlenmiştir. VECM ve Granger nedensellik yöntemlerinin kullanıldığı çalışma sonuçları, kısa dönemde ticari açıklığın ekonomik büyümeyi etkilediğini, finansal gelişmenin de ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilediğini göstermiştir.

Kurihara (2013), Asya Ülkeleri ve OECD ülkelerinde ticari açıklık ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri analizi yöntemi ile yapılan çalışmanın ekonometrik modellemesi için TÜFE enflasyon oranı, ticari açıklık ve kişi başında GSYİH değişkenleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, Asya ve OECD ülkelerinde ticari açıklık düzeyi ile enflasyon arasında ilişkinin varlığına işaret etmiştir.

Mercan ve Peker (2013), Türkiye'de 1992-2010 dönemi için finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini sınır testi yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın ekonometrik modellemesi için, finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak $M2Y$, $M2+döviz$ tevduat hesapları, özel sektöre verilen krediler ve devlet iç borçlanma faiz oranı değişkenleri tercih edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, Türkiye'de uzun dönemde finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Polat vd. (2013), Güney Afrika ekonomisinde 1971-2011 döneminde finansal gelişme ve ticari açıklık düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemiştir. Finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak, kişi başına reel yurtiçi özel sektör kredileri değişkeni, ticari açıklık için ihracat+ithalat toplamı ve ekonomik büyüme için kişi başına reel GSYİH değişkenleri belirlenmiştir. Eşbütünleşme ve VECM yöntemlerinin kullanıldığı çalışmanın sonuçları, Güney Afrika ekonomisinde finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi teşvik ettiği öte yandan, ticari açıklığın da ekonomik büyümeyi engellediği tespit edilmiştir.

Samargandi vd. (2013), 1980-2008 döneminde orta gelir düzeyindeki ülkelerde finansal gelişme düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışmada ARDL, dinamik panel, dinamik sabit etkiler modeli yöntemleri kullanılmış olup ekonometrik modelleme için ticaret, sabit sermaye, kamu harcamaları, nüfus artışı ve finansal gelişme düzeyi göstergesi değişkenleri tercih edilmiştir. Çalışma sonuçları, orta gelir düzeyine sahip ülkelerde finansal

gelişmenin ekonomik büyümeyi uzun dönemde negatif yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Ashgar ve Hussain (2014), gelişmekte olan onbeş ülkede finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkilerini panel veri analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada finansal gelişme düzeyi göstergeleri olarak; geniş tanımlı para arzı M2'nin GSYİH'ye oranı, bankacılık sektöründen sağlanan yurtiçi kredilerin GSYİH'ye oranı ve özel sektör yurtiçi kredilerinin GSYİH'ye oranı olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, gelişmekte olan onbeş ülkede uzun dönemde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında kuvvetli bir ilişkinin var olduğunu göstermiştir.

Kar vd. (2014), Türkiye'de 1989-2007 döneminde ekonomik büyüme ile finansal gelişme ve ticari açıklık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Granger nedensellik test yönteminin uygulandığı çalışmada ekonometrik modelleme için; ticari açıklık düzeyi, finansal gelişme düzeyi endeksi ve GSYİH değişkenleri tercih edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, Türkiye'de sözkonusu dönemde, ekonomik büyüme finansal gelişmeyi etkilemiş, finansal gelişme de ticari açıklık üzerinde etkili olmuştur.

Musamali vd. (2014), Afrika kıtasındaki 50 ülke için 1980-2008 döneminde finansal sektör gelişmesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemini kullanarak incelemiştir. Çalışmanın ekonometrik modellemesi için, kişi başına reel GSYİH büyüme oranı, M2/GSYİH, yurtiçi krediler/GSYİH, yurtiçi yatırımlar/GSYİH, TÜFE enflasyon oranı, tüketici harcaması/GSYİH ve mal ve hizmet ticareti/GSYİH oran değişkenleri tercih edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, Afrika ülkelerinde finansal sektör gelişmesi ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Rahim ve Abedin (2014), Malezya'da 1970-2001 döneminde ticari liberalizasyon ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik test yöntemlerinin uygulandığı çalışmadaki bulgular, Malezya'da sözkonusu dönemde, ticari liberalizasyonun finansal gelişmeyi etkilediğini göstermiştir.

Laval vd. (2016), Nijerya'da 1981-2013 dönemi için ekonomik büyüme, finansal gelişme ve ticari açıklık düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ekonometrik yöntem olarak ARDL yönteminin uygulandığı çalışmanın ekonometrik modellemesi için; reel GSYİH, özel sektör kredileri, M2/GSYİH, hisse senedi piyasası devir rasyosu/GSYİH olmak üzere finansal gelişme düzeyi göstergesi değişkenleri ve toplam ticaret değişkenleri tercih edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular; Nijerya'da 1981-2013 döneminde ekonomik büyüme, finansal gelişme ve ticari açıklık arasında ilişkinin var olduğunu ortaya koymuştur.

Manga vd. (2016), Türkiye'de 1960-2013 döneminde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL modeli yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın ekonometrik modeli için, 2005 yılı sabit fiyatlarla GSYİH değişkeni ile birlikte, özel kesime sağlanan yurtiçi krediler/Milli Gelir, M2/Milli Gelir

finansal açıklık düzeyi göstergeleri ile ihracat ve ithalat toplamı/Milli Gelir olmak üzere oran değişkenleri belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, çalışmada esas alınan tüm finansal gelişmişlik ölçütleri ile ekonomik büyüme ve ticari açıklık düzeyi göstergesi değişkenlerinin eşbütünleşik olduğunun göstermiştir. Ayrıca Toda-Yamamoto nedensellik test sonuçlarına göre, Türkiye'de 1960-2013 döneminde ekonomik büyümeden iç borç ve bankaların özel sektöre verdiklere kredi değişkenlerine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir.

Ayad ve Belmokaddem (2017), MENA ülkelerinde 1980-2014 döneminde finansal gelişme ve ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini panel VAR ve nedensellik test yöntemleri ile incelemiştir. Çalışma için finansal açıklık düzeyi göstergesi olarak; Kaopen Endeksi, Lane and Milesi-Ferreti Endeksi değişkenleri ile ticari açıklık düzeyi ve kişi başına GSYİH değişkenleri tercih edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, MENA ülkelerinde finansal gelişmenin ve ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Yukarıda, finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme ilişkileri literatüründe incelenen çalışmalar ayrıca Tablo 1’de ve Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 1: *Literatür Özeti-1*

Yazar	Ülke ve Dönem	Yöntem	Sonuç
Al-Zubi vd. (2006)	MENA Ülkeleri (1970-2001)	Panel Veri Analizi Sıradan En Küçük Kareler Sabit Etkili Model	Finansal gelişme, ekonomik büyüme üzerinde etkilidir.
Khan ve Qayyum (2006)	Pakistan (1961-2005)	ARDL Modeli	Ticari ve finansal serbestleşme, ekonomik büyüme üzerinde önemli bir rol oynamıştır.
Yucel (2009)	Türkiye (1989-2007)	Johansen Eşbütünleşme Granger Nedensellik	Finansal gelişme ve ticari açıklık, ekonomik büyüme üzerinde etkilidir.
Altıntaş ve Ayırcay (2010)	Türkiye (1987-2007)	Sınır Testi	Reel büyüme, finansal gelişme, açıklık ve reel faiz oranı arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur.
Kıran ve Güriş (2011)	Türkiye (1992-2006)	Sınır Testi Toda-Yamamoto Nedensellik	Ticari ve finansal açıklık ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki bulunmuştur.

Finansal Gelişme, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği

Tablo 2: *Literatür Özeti-2*

Yazar	Ülke ve Dönem	Yöntem	Sonuç
Nwosa vd. (2011)	Nijerya (1970-2009)	Hata Düzeltme Modeli (VECM)	Finansal gelişme ve yabancı doğrudan yatırımlar, büyüme üzerinde etkilidir.
Ozcan ve Ari (2011)	Türkiye (1998-2009)	VAR	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.
Kenani ve Fujio (2012)	Malawi (1970-2009)	Hata Düzeltme Modeli (VECM) Granger Nedensellik	Ticari açıklık, ekonomik büyümeyi etkiler, finansal gelişme de kısa dönemde dolaylı olarak ekonomik büyümeyi etkiler.
Kurihara (2013)	Asya Ülkeleri OECD Ülkeleri	Panel Veri Analizi	Asya ve OECD ülkelerinde ticari açıklık ile enflasyon arasında ilişki bulunmuştur.
Mercan ve Peker (2013)	Türkiye (1992-2010)	Sınır Testi	Finansal gelişme uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkilidir.
Polat vd. (2013)	Güney Afrika (1971-2011)	Eşbütünleşme Hata Düzeltme Modeli (VECM)	Finansal gelişme, ekonomik büyümeyi teşvik ederken ticari açıklık, ekonomik büyümeyi engellemiştir.
Samargandi vd. (2013)	Orta Gelir Düzeyine Sahip Ülkeler (1980-2008)	ARDL Dinamik Panel Kombine edilmiş Ortalama Grup Modeli Dinamik sabit etkili model,	Finansal gelişme, ekonomik büyümeyi uzun dönemde negatif yönde etkilemektedir.
Ashgar ve Hussain (2014)	Gelişmekte olan ülkeler (15)	Panel Veri Analizi	Uzun dönemde, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında ilişki bulunmuştur.
Kar vd. (2014)	Türkiye (1989-2007)	Granger Nedensellik	Ekonomik büyüme finansal gelişmeyi etkiler, finansal gelişme de ticari açıklık düzeyini etkiler.
Musamali vd. (2014)	Afrika Ülkeleri (50) (1980-2008)	Panel Veri Analizi	Finansal sektör gelişmesi ile ekonomik büyüme arasında ilişki vardır.
Rahim ve Abedin (2014)	Malezya (1970-2001)	Johansen Eşbütünleşme Granger Nedensellik	Ticari liberalizasyon finansal gelişmeyi etkiliyor.
Laval vd. (2016)	Nijerya (1981-2013)	ARDL Modeli	Ekonomik büyüme, finansal gelişme ve ticari açıklık arasında ilişki bulunmuştur.
Manga vd. (2016)	Türkiye (1960-2013)	ARDL	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunmuştur.

III. Ekonometrik Yöntem

Bu bölümde, çalışmanın ekonometrik uygulamasında kullanılan Zivot-Andrews Kırılmalı Birim Kök Testi, Gregory-Hansen yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve Toda-Yamamoto nedensellik test yöntemleri üzerine gerekli bilgiler verilmiştir.

A. Zivot-Andrews Kırılmalı Birim Kök Testi

Çalışmada kullanılan serilerin birim kök analizinde, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testleri ile birlikte Zivot-Andrews (1992) kırılmalı birim kök testleri kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan Zivot-Andrews (1992) kırılmalı birim kök testi, yapısal kırılmanın içsel olarak belirlendiği ve tek bir kırılmanın gerçekleştiği birim kök testidir. Zivot-Andrews (1992) kırılmalı birim kök testi üç model üzerinden yapılmaktadır. Söz konusu modeller (1), (2) ve (3) nolu denklemlerde gösterilmiştir.

$$\text{A Modeli; } Y_t = \hat{\mu}^A + \hat{\theta}^A DU_t(\hat{\lambda}) + \hat{\beta}^A t + \hat{a}^A y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \hat{C}_j^A \Delta y_{t-j} + \hat{e}_t \quad (1)$$

$$\text{B Modeli; } Y_t = \hat{\mu}^B + \hat{\beta}^B t + \hat{\gamma}^B DT_t^*(\hat{\lambda}) + \hat{a}^B y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \hat{C}_j^B \Delta y_{t-j} + \hat{e}_t \quad (2)$$

C Modeli;

$$Y_t = \hat{\mu}^C + \hat{\theta}^C DU_t(\hat{\lambda}) + \hat{\beta}^C t + \hat{\gamma}^C DT_t^*(\hat{\lambda}) + \hat{a}^C y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \hat{C}_j^C \Delta y_{t-j} + \hat{e}_t \quad (3)$$

Buna göre üç farklı modelde meydana gelen yapısal kırılma, A modelinde, ortalamada meydana gelirken, B modelinde, eğimde meydana gelmektedir. C modelinde ise, hem ortalamada hem eğimde olmak üzere iki farklı biçimde meydana gelmektedir (Zivot ve Andrews, 1992: 254).

B. Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi

Çalışmanın ekonometrik modelinde kullanılan değişkenlere ait serilerin birim kök testleri sonrasında, sözkonusu serilerin uzun dönemde beraber hareket etme eğiliminde olup olmadıklarının tespiti için Gregory-Hansen (1996) kırılmalı eşbütünleşme test yöntemi kullanılmıştır.

Gregory-Hansen (1996) eşbütünleşme testi, Zivot-Andrews (1992) gibi yapısal kırılmalı birim kök testlerinin bir uzantısıdır. Gregory-Hansen (1996) içeriğinde tek bir içsel kırılmaya izin veren eşbütünleşme testini önermiştir. Söz konusu test üç farklı biçim ve model üzerinden yapılabilmektedir. Gregory-Hansen (1996) eşbütünleşme testi, sabitte kırılma, trendli sabitte kırılma ve rejim değişikliği olmak üzere üç farklı model üzerinden yapılabilmektedir (Rao ve Kumar, 2007: 6).

Gregory-Hansen (1996) eşbütünleşme testinde, "değişkenlere ait seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur" olarak ifade edilen yokluk hipotezi sınanmaktadır. Söz konusu teste ait olan ve sabit terimde değişimi (C) ifade eden model denklem (4)'te gösterilmiştir.

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \phi_{1t} + \alpha^T y_{2t} + e_t, \quad t=1, \dots, n. \quad (4)$$

Denklem (4)'te μ_1 , kırılma öncesi sabit terimi, μ_2 , kırılmanın sabit terim üzerindeki etkisini göstermektedir.

Trendli-sabitte değişimi (C/T) ifade eden model denklem (5)'te gösterilmiştir.

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \phi_{1t} + \beta t + \alpha^T y_{2t} + e_t, \quad t=1, \dots, n. \quad (5)$$

Rejim değişimini (C/S) ifade eden model denklem (6)'da gösterilmiştir.

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \phi_{1t} + \alpha_1^T y_{2t} + \alpha_2^T y_{2t} \phi_{1t} + e_t, \quad t=1, \dots, n. \quad (6)$$

Denklem (6)'da α_1 , kırılma öncesi eğim katsayısını, α_2 , kırılma sonrasında eğim katsayısındaki değişimi göstermektedir (Bakucs ve Fertő, 2009: 121-122 ; Tıraşoğlu ve Yıldırım, 2012: 114).

Gregory-Hansen (1996) eşbütünleşme test sonuçlarına göre, üç farklı model için de test istatistik değerleri tespit edilir. Elde edilen test istatistik değerleri, verilen kritik değerler ile karşılaştırılır. Tespit edilen test istatistik değerleri, yüzde bir ve yüzde beş anlamlılık düzeyine göre verilen kritik değerlerden büyük sonuçlanır ise, bu durumda "değişkenlere ait seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur" olarak ifade edilen yokluk hipotezi reddedilir. Eğer aksi sonuçlanır ise, söz konusu yokluk hipotezi kabul edilir.

C. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Toda-Yamamoto nedensellik testinde, serilerin durağanlığı ve eşbütünleşik olması gerekli birer koşul değildir. Bu bağlamda, durağan olmayan ve eşbütünleşik olmayan serilerin nedensellik testi yapılabilmektedir. Buna göre, durağan olmayan ve eşbütünleşik olmayan serilerin Toda-Yamamoto nedensellik testi yapılması durumunda, asimptotik kritik değerler sorunun çözülmesine yardımcı olmaktadır. İki değişkenden oluşan model için, Toda-Yamamoto nedensellik testi yapabilmek için denklem (7) ve (8)'deki gibi iki değişkenli VAR modeli kurulur.

$$X_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^{h+d} \beta_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=1}^{l+d} \delta_{1j} Y_{t-j} + \varepsilon_{1t} \dots \dots \dots \quad (7)$$

$$Y_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^{h+d} \beta_{2i} Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{l+d} \delta_{2j} X_{t-j} + \varepsilon_{2t} \dots \dots \dots \quad (8)$$

Denklem (7) ve (8)'de, d , maksimum entegrasyon derecesini, h ve d , en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. ε_{1t} ve ε_{2t} , beyaz gürültü hata terimleridir (Dembure ve Ziramba, 2016 :59-60).

Toda-Yamamoto testinde, " Y_t , X_t 'nin nedeni değildir" yokluk hipotezi sınanmaktadır. Test sonuçlarına göre, modifiye edilmiş Wald testi yüzde bir ve yüzde beş anlamlılık düzeylerine göre, istatistiksel olarak anlamlı sonuçları ise, " Y_t , X_t 'nin nedeni değildir" yokluk hipotezi reddedilmektedir, nedensellik ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir.

IV. Veri Seti ve Model

Çalışmada kullanılan veri seti, TCMB resmi web sitesindeki Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) alınmıştır. Çalışmanın ekonometrik uygulaması için belirlenen değişkenler ve veri setine ait bilgiler tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre, çalışmada kullanılan veriler üçer aylık olup, 2004:I-2017:III dönemini kapsamıştır. Tablo 3'te verilen ve çalışmanın ekonometrik uygulaması için; reel GSYİH büyüme oranı (Y), özel sektör kredilerinin GSYİH içindeki payı (Kredi/GSYİH), geniş tanımlı para arzının GSYİH içindeki payı ($M2/GSYİH$), ihracatın GSYİH içindeki payı (İhracat/GSYİH) ve ithalatın GSYİH içindeki payı (İthalat/GSYİH) değişkenleri belirlenmiştir.

Tablo 3: *Ekonometrik Uygulama İçin Kullanılan Değişkenler ve Veri Seti Bilgileri*

Değişken	Dönem	Açıklama
Y	2004:I-2017:III	Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranı (Harcama Yöntemine Göre Zincirlenmiş Hacim)
Kredi/GSYİH	2004:I-2017:III	Özel Sektör Kredileri / Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
M2/GSYİH	2004:I-2017:III	Geniş Tanımlı Para Arzı / Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İhracat/GSYİH	2004:I-2017:III	İhracat / Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İthalat/GSYİH	2004:I-2017:III	İthalat / Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Çalışmada kullanılan değişkenler gruplandırıldığında, finansal gelişmişlik düzeyi göstergesini Kredi/GSYİH ve $M2/GSYİH$ oran değişkenleri temsil etmekte, ticari açıklık düzeyi göstergesini de İhracat/GSYİH ve İthalat/GSYİH oran değişkenleri temsil etmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye için önerilen modelin belirlenmesinde Laval vd. (2016) Nijerya için önerdiği model esas alınmıştır. Laval vd. (2016) modelinden hareket ile Türkiye için önerilen model denklem (9)'da gösterilmiştir;

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{Kredi/ GSYİH}_t + \alpha_2 \text{M2/ GSYİH}_t + \alpha_3 \text{İhracat/ GSYİH}_t + \alpha_4 \text{İthalat/ GSYİH}_t + \varepsilon_t \quad (9)$$

Denklem (9)'da belirtilen değişkenler; Y (Reel GSYİH büyüme oranı), finansal gelişme düzeyi göstergesi değişkenleri; Kredi/GSYİH, M2/GSYİH ve ticari açıklık düzeyi göstergesi değişkenleri; İhracat/GSYİH, İthalat/GSYİH'dir. Modeldeki katsayılar; α_0 , sabit katsayı, α_1 , α_2 , α_3 , α_4 eğim katsayıları ve ε_t ise, hata terimidir.

V. Ekonometrik Bulgular

Çalışmanın ekonometrik uygulamaları, yaygın olarak kullanılan bir bilgisayar programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, çalışma için belirlenen değişkenlere ait serilerin Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök test yöntemleri yardımıyla birim kök analizi yapılmıştır.

Bu kapsamda ekonometrik modelleme için belirlenen; Kredi/GSYİH, M2/GSYİH, İhracat/GSYİH, İthalat/GSYİH, Y (Reel GSYİH büyüme oranı) değişkenlerine ait serilere Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök test yöntemleri uygulanmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) Birim kök test sonuçları tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Birim Kök Test Sonuçları

	Değişken	Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF)		Phillips Perron (PP)	
		Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli
Düzye	Y	-2.622(0)	-2.528(0)	-2.811(2)	-2.718(2)
	Kredi/ GSYİH	2.260(5)	-1.151(5)	0.593(5)	-3.401(5)
	M2/ GSYİH	-0.616(5)	-3.217(4)	-0.644(5)	-5.516(5)*
	İhracat/GSYİH	-2.317(5)	-2.002(5)	-2.754(5)	-2.512(5)
	İthalat/ GSYİH	-2.554(4)	-1.750(2)	-2.334(5)	-2.127(5)
Birinci Fark	Y	-6.936(0)*	-6.943(0)*	-6.938(1)*	-6.945(1)*
	Kredi/ GSYİH	-13.662(2)*	-5.044(5)*	-10.170(5)*	-10.991(5)*
	M2/ GSYİH	-14.385(2)*	-14.240(2)*	-10.398(5)*	-10.243(5)*
	İhracat/ GSYİH	-4.216(5)*	-5.021(5)*	-7.204(5)*	-7.425(5)*
	İthalat/ GSYİH	-7.772(1)*	-8.017(1)*	-5.970(5)*	-6.020(5)*

*: %1 Anlamlılık düzeyine göre yokluk hipotezinin (H_0) reddedildiğini gösterir.

Not: Parantez içindeki değerler gecikme değerlerini gösterir.

Tablo 4'te verilen her iki birim kök test yöntemi sonuçlarına göre, tüm seriler düzey değerlerine göre durağan olmayıp, serilerin birinci farkları alınarak yeniden birim kök testi uygulandığında bu defa durağan hale geldikleri tespit edilmiştir. Hem ADF hem PP birim kök test sonuçlarına göre, “seriler birim kök içermektedir, seriler durağan değildir” olarak ifade edilen yokluk hipotezi ($H_0: \delta \geq 0$) yüzde bir anlamlılık düzeyine göre reddedilmektedir. Buna göre, çalışmada kullanılan serilerin, kendi ortalamaları etrafında dağıldıkları tespit edilmiştir.

ADF ve PP birim kök testlerinin ardından, kırılmalı birim kök test yöntemi olarak kullanılan Zivot-Andrews birim kök testi, A, B ve C olmak üzere her üç model için uygulanmış olup, elde edilen sonuçlar tablo 5'te gösterilmiştir.

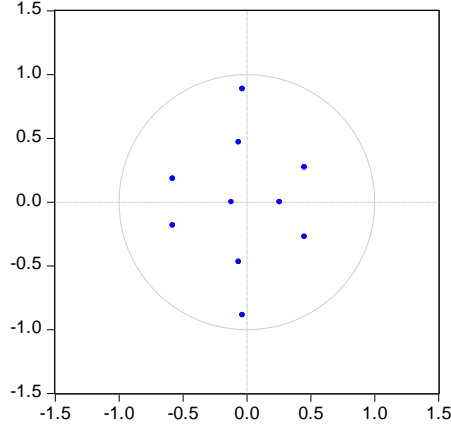
Tablo 5: Zivot-Andrews Kırılmalı Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Model	Kırılma Dönemi	Test İstatistik Değeri
Y	A	2009:IV	-3.474(0)
	B	2008:III	-2.824(0)
	C	2009:III	-4.373(0)
Kredi/ GSYİH	A	2013:III	-2.494(4)
	B	2010:IV	-3.898(4)
	C	2009:II	-4.446(4)
M2/ GSYİH	A	2011:IV	-4.740(4)
	B	2015:I	-3.652(4)
	C	2011:IV	-4.197(4)
İhracat/ GSYİH	A	2007:II	-3.144(4)
	B	2008:II	-3.761(4)
	C	2007:IV	-3.776(4)
İthalat/ GSYİH	A	2015:I	-3.971(4)
	B	2013:I	-4.696(4)*
	C	2012:IV	-4.635(4)

*: %5 Anlamlılık düzeyine göre yokluk hipotezinin (H_0) reddedildiğini gösterir.

Tablo 5'de gösterilen Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök test istatistik değerlerine göre, çalışmada kullanılan İthalat/GSYİH dışındaki tüm değişkenler için serinin test istatistik değerleri, yüzde beş anlamlılık düzeyine göre istatistiksel olarak anlamsız sonuçlanmıştır. Sadece İthalat/GSYİH değişkenine ait Zivot-Andrews kırılmalı birim kök test sonuçları, B modeli için, 2013 yılının birinci çeyreğinde olmak üzere tek bir kırılmanın olduğunu göstermiştir.

Öte yandan, modelin istikrarlı bir yapıda olup olmadığının tespitine yönelik AR karakteristik polinomun ters köklerinin birim çemberdeki durumu incelenmiştir. Uygun gecikme uzunluğu değeri, iki olarak belirlenmiş olup AR karakteristik köklerin birim çemberdeki durumu şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: AR Karakteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çemberdeki Konumu

Şekil 1'de verilen, AR karakteristik polinomun ters köklerinin birim çemberin iç kısmında kaldıkları görülmüştür. Bu sonuç, çalışmada kullanılan modelin istikrarlı bir model olduğuna dair bulguları işaret etmektedir.

Çalışmadaki serilerin durağanlık analizi için kullanılan serilerin birim kök test sonuçları genel bir çerçevede değerlendirildiğinde, çalışmada uygulanan ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre, ekonometrik modelde kullanılan tüm serilerin birinci mertebeden durağan olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir birim kök test yöntemi, Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonucunda tek bir kırılmanın var olduğu ortaya çıkmış, sonrasında bu duruma uygun olarak tüm değişkenlere ait serilerin birim kök testlerinden sonra entegre serilerin uzun dönemli ilişkisini incelemek için Gregory-Hansen kırılmalı eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Sabit, trendli-sabit ve rejim değişikliği olmak üzere her üç modele göre yapılan Gregory-Hansen kırılmalı eşbütünleşme test sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Atatürk
Üniversitesi

Tablo 6: Gregory-Hansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

Model	Kırılma Tarihi	Test İstatistik Değer	Kritik Değer
Sabit	2012:01	-5.201	%1 için -6.050 %5 için -5.560
Trendli Sabit	2012:01	-5.221	%1 için -6.360 %5 için -5.830
Rejim Değişikliği	2010:04	-4.656	%1 için -6.920 %5 için -6.410

Tablo 6'da gösterilen Gregory ve Hansen kırılmalı eşbütünleşme test sonuçlarına göre, test istatistik değerlerinin yüzde beş anlamlılık düzeyine göre anlamsız oldukları tespit edilmiştir. Buna göre, "seriler arasında eşbütünleşme

ilişkisi yoktur” olarak ifade edilen yokluk hipotezi (H_0), yüzde beş anlamlılık düzeyine göre kabul edilmektedir.

Tablo 6'da verilen Gregory ve Hansen kırılmalı eşbütünleşme test sonuçlarına göre, tüm serilerin uzun dönemde beraber hareket etme eğiliminde olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, finansal gelişme ve ticari açıklık düzeyini temsil eden değişkenler ile reel ekonomik büyüme değişkeninin uzun dönemde ilişkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik test yönteminin uygulanmasında, finansal gelişme düzeyini temsil eden değişkenler (Kredi/GSYİH, M2/GSYİH) ve ticari açıklık düzeyini temsil eden değişkenler (İhracat/GSYİH, İthalat/GSYİH) ile Y (Reel GSYİH büyüme oranı) değişkeni arasındaki nedensellik ilişkileri incelenmiştir. VAR modeli tahmin edilerek, uygun gecikme uzunluğu değerinin iki olduğu belirlenerek yapılan Toda-Yamamoto nedensellik test sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Toda-Yamamoto Nedensellik Test Sonuçları

Bağımlı Değişken: Y			
Bağımsız Değişkenler	χ^2	df	Olasılık
Kredi/GSYİH	1.397	2	0.4973
M2/GSYİH	1.345	2	0.5103
İhracat/GSYİH	5.883	2	0.0528
İthalat/GSYİH	6.917*	2	0.0315

*: %5 Anlamlılık düzeyine göre yokluk hipotezinin (H_0) reddedildiğini gösterir.

Tablo 7'deki sonuçlara göre, ticari açıklık düzeyini temsil eden İthalat/GSYİH değişkeninin Ki-kare test istatistik değeri, yüzde beş anlamlılık düzeyine göre anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla, “İthalat/GSYİH değişkeni, Y değişkeninin nedeni değildir” yokluk hipotezi (H_0) yüzde beş anlamlılık düzeyine göre reddedilmektedir. Bu sonuç, İthalat/GSYİH ticari açıklık bağımsız değişkeninden Y (Reel GSYİH büyüme oranı) bağımlı değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Öte yandan, diğer bir ticari açıklık düzeyi göstergesi olarak belirlenen İhracat/GSYİH değişkeni ile çalışmada finansal gelişme düzeyi göstergesi olarak kullanılan Kredi/GSYİH ve M2/GSYİH değişkenlerinin, Ki-kare test istatistik değerleri yüzde beş anlamlılık düzeyine göre anlamsız sonuçlanmıştır.

Çalışmada elde edilen ekonometrik bulgular genel bir çerçevede değerlendirildiğinde, Türkiye'de ticari açıklığı temsil eden ithalatın GSYİH içindeki payındaki gelişmelerin, Reel GSYİH büyüme oranındaki gelişmeler üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca finansal gelişmeyi temsil eden; Özel sektör kredilerinin GSYİH içindeki payı ile geniş tanımlı para arzının

GSYİH içindeki payındaki gelişmelerin, ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

VI. Sonuç

Uluslararası sermaye akımları ile uluslararası mal ve hizmet akımlarının serbestleştirilmesine dönük politikaların etkileri sürekli tartışılmaktadır. Doksanlı yıllarda, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler ve son yaşanan 2007-2008 küresel finans krizinin ardından özellikle de sermaye akımlarının kısıtlanmasına dönük politika önerileri gündeme gelmiştir.

Öte yandan, gelişmekte olan pekçok ülke finansal yapılarını doksanlı yıllarla birlikte ortaya çıkan yeni uluslararası finansal koşullara adapte etmekte başarılı olamamış, doksanlı yıllardaki finansal krizler ve son yaşanan 2007-2008 küresel finans krizi sonrasında finansal sistemlerin istikrarını sağlamaya dönük yeni politika amaç ve araçları tartışılmıştır.

Günümüzde ülkelerin, finansal yönden gelişmesi, finans piyasalarının sağlıklı bir biçimde işleyişi ve ülkelerin ticari yönden dışarıya açıklık düzeyinin artması ekonomik büyüme sürecini olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Bu çalışmanın, Türkiye'de finansal gelişme ile ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrası dönem için Gregory-Hansen eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto Nedensellik test yöntemlerinin uygulanmış olmasının literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlar, Türkiye ekonomisinde 2004-2017 döneminde ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuş, finansal gelişmenin ise ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığını göstermiştir. Elde edilen bu sonuçlar, çalışmanın literatür kısmında da incelenen ve ticari açıklık ile ekonomik büyüme ilişkisi açısından, Yucel (2009), Kıran ve Güriş (2011), Kenani ve Fujio (2012), Laval vd. (2016) çalışmalarında bulduğu sonuçlar ile benzerlikler göstermektedir.

Kaynaklar

- Acaravci, S. K., Öztürk, I. ve Acaravci, A. (2009) "Financial Development and Economic Growth: Literature Survey and Empirical Evidence from Sub-Saharan African Countries", *SAJEMS NS 12* (2009) No 1.11-27.
- Al-Zubi, K., Al-Rjoub, S. ve Abu-Mhareb, E. (2006) "Financial Development and Economic Growth: A New Empirical Evidence from the MENA Countries 1989-2001", *Applied Econometrics and International Development*, 6(3), ss.137-150.
- Altıntaş, H. ve Ayriçay, Y. (2010) "The Analysis of the Relationship Between Financial Development and Economic Growth With Bound Testing Approach in Turkey: 1987-2007". *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 10(2), ss.71-98.

- Ashgar, N. ve Hussain, Z. (2014) "Financial Development, Trade Openness And Economic Growth In Developing Countries Recent Evidence from Panel Data", *Pakistan Economic and Social Review*, 52(2), ss.99-126.
- Ayad, H. ve Belmokaddem, M. (2017) "Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in MENA Countries: TYDL Panel Causality Approach", *Theoretical and Applied Economics*, 1(1610), ss.233-246.
- Bakucs, L. Z. ve Fertő, I. (2009) "Marketing and Pricing Dynamics the Presence of Structural Breaks - The Hungarian Pork Market", *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 2-3(21), 116-133.
- Banerjee, S. S. ve Ghosh, S. (1998) "Demand Following and Supply Leading Relationships: An Empirical Analysis for India", MPRA Paper 22443, *University Library of Munich, Germany*.
- Dembure, H. ve Ziramba, E. (2016) "Testing the Validity of Wagner's Law in the Namibian Context: A Toda-Yamamoto (YT) Granger Causality Approach 1991-2013, *Botswana Journal of Economics*, 1(14), 52-70.
- Granger, C. (1969) "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Method", *Econometrica*, 3(37), ss.424-438.
- Gregory, A. W. ve Hansen, B. E. (1996) "Residual-Based Tests For Cointegration in Models with Regime Shifts", *Journal of Econometrics*, 70(1), 99-126.
- Kar, M., Nazlıoğlu, Ş. ve Ağır, H. (2014) "Trade Openness, Financial Development and Economic Growth in Turkey: Linear and Nonlinear Causality Analysis" *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 8(1), ss.63-86.
- Kenani, J. M. ve Fujio, M. (2012) "A Dynamic Causal Linkage Between Financial Development, Trade Openness And Economic Growth: Evidence From Malawi", *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(5), ss.569-583.
- Khan, M. A. and Qayyum, A. (2007) "Trade, Financial and Growth Nexus in Pakistan", *Economic Analysis Working Papers*, 6(14), ss.1-24.
- Kıran, B. ve Gürış, B. (2011) "The Impact of Trade and Financial Openness on Economic Growth in Turkey: A Survey on the 1992-2006 Period", *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 11(2), ss.69-80.
- Kurihara, Y. (2013) "International Trade Openness and Inflation in Asia". *Research in World Economy*, 4(1), ss.70-75.
- Laval, A. I., Nwanji, T. I., Asaleye, A. ve Ahmed, V. (2016) "Economic Growth, Financial Development and Trade Openness in Nigeria: An Application of the ARDL Bound Testing Approach". *Cogent Economics & Finance*, 1(4), ss.1-15.
- Lynch, D. (1996) "Measuring financial sector development: A study of selected AsiaPasific countries", *The Developing Economies*, 34(1), 3-33.

- Manga, M., Destek, M. A., Tekeoğlu, M. ve Düzakın, E. (2016) “Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi: Türkiye Örneği”, International Conference on Eurasian Economies 2016, Kaposvar, Macaristan, 29-31 Ağustos 2016, ss.814-820.
- McKinnon, R. I. (1973) “Money and Capital in Economic Development”, DC: *The Brookings Institution*, Washington.
- Mercan, M. ve Peker, O. (2013) “The Effect of Financial Development on Economic Growth: An Econometric Analysis”, *Eskişehir Osmangazi University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 8(1), ss.93-120.
- Musamali, R. A., Nyamongo, E. M., ve Moyi E. (2014) “The Relationship Between Financial Development and Economic Growth in Africa”, *Research in Applied Economics* 6(2), ss.190-208.
- Nwosa, P. I., Agbeluyi, A. M. ve Saibu, M. (2011) “Causal Relationships Between Financial Development, Foreign Direct Investment and Economic Growth the Case of Nigeria”. *International Journal of Business Administration* 2(4), ss.93-102.
- OECD (2005) "International Indicators of Trade and Economic Linkages", 6th *OECD International Trade Statistics Expert Meeting (ITS) & OECD-EUROSTAT Meeting of Experts in Trade-in-Services Statistics (TIS)*, Room Document 13, <http://www.oecd.org/sdd/its/35452748.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2018)
- Ozcan, B. ve Ari, A. (2011) “An Empirical Analysis of Relationship between Financial Development and Economic Growth: The Turkish Case”, *Business and Economics Research Journal* 2(1), ss.122-142.
- Polat, A., Shahbaz, M. Rehman, I. U. ve Satti, S. L. (2013) “Revisiting Linkages Between, Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in South Africa: Fresh Evidence from Combined Cointegration Test” MPRA Paper No. 51724, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/51724>, (03.03.2017).
- Rahim, N. H. A. ve Abedin, N. F. Z. (2014) “Trade Liberalisation, Financial Development and Growth in Malaysia”. *International Proceedings of Economics Development & Research* 74, ss.38-42.
- Rao, B. ve Kumar, S. (2007) "Structural Break, Demand for Money and Monetary Policy in Fiji", *Pacific Economic Bulletin*, 22(2), 59-62.
- Samargandi, N., Fidrmuc, J. ve Ghosh, S. (2013) “Is the Relationship Between Financial Development and Economic Growth Monotonic for Middle Income Countries?”, *Economics and Finance Working Paper Series*, Working Paper No.13-21.
- Shaw, E. S. (1973), *Financial Deepening in Economic Development*, Oxford University Press, New York.
- TCMB Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), (<https://evds2.tcmb.gov.tr/>)

- Tıraşoğlu, M. ve Yıldırım, B. (2012) "Yapısal Kırılma Durumunda Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Aralık 2012, 111-117.
- Yucel, F. (2009) "Causal Relationships Between Financial Development, Trade Openness and Economic Growth: The Case of Turkey", *Journal of Social Sciences*, 5(1), ss.33-42.
- Zivot, E. ve Andrews, D. W. K. (1992) "Further Evidence On The Great Crash, The Oil Price Shock, and The Unit Root Hypothesis", *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(10), ss.251-70.